

AB 2016/446

HOGHE RAAD (CIVIELE KAMER)

9 januari 2015, nr. 13/04498

(Mrs. E.J. Numann, C.A. Streefkerk, A.H.T. Heisterkamp, M.V. Polak, T.H. Tanja-van den Broek)
m.nt. J.J. Hoekstra* en G.A. van der Veen

Art. 6:162 BW; art. 75 WBB

RvdW 2015/347

RvdW 2015/143

JWB 2015/93

NJB 2015/152

NJ 2015/46

O&A 2015/41

NJ 2015/113

ECLI:NL:HR:2015:393

ECLI:NL:PHR:2014:1868

ECLI:NL:HR:2015:37

De kostenverhaalsregeling van art. 75 Wbb staat niet in de weg aan een vordering tot schadevergoeding van een gemeentelijk grondeigenaar die schade lijdt wegens kosten van onderzoek en sanering.

Indien het hof zijn oordeel mede heeft gebaseerd op zijn overweging dat gemeenten de kosten van bodemsanering kunnen verhalen op grond van art. 75 Wet bodembescherming, maar de Gemeente haar vordering niet op die bepaling heeft gebaseerd, heeft het miskend dat de regeling van art. 75 Wet bodembescherming onverlet laat dat een overheidslichaam op de grondslag van onrechtmatige daad vergoeding kan vorderen van schade die het in de hoedanigheid van grondeigenaar lijdt wegens kosten van onderzoek en sanering. Mocht het hof ervan zijn uitgegaan dat de Gemeente de kosten waarvan zij vergoeding vordert niet kan maken als grondeigenaar, berust zijn oordeel eveneens op een onjuiste rechtsopvatting.

Arrest in de zaak van:

De gemeente Haarlem, te Haarlem, eiseres tot cassatie, verweerster in het voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep, adv.: mr. M.W. Scheltema, tegen
verweerster, verweerster in cassatie, eiseres in het voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep, adv.: mr. J.A.M.A. Sluysmans.

* Mr. J.J. Hoekstra is advocaat bij Straatman Koster te Rotterdam.

1 Het geding in feitelijke instanties

Voor het verloop van het geding in feitelijke instanties verwijst de Hoge Raad naar de navolgende stukken:

- a. het vonnis in de zaak 03158/HA ZA 93-705 van de Rechtbank Haarlem van 18 december 2001;
- b. de arresten in de zaak 106.000.666/01 van het Gerechtshof Amsterdam van 4 mei 2006, 27 december 2011, 1 mei 2012 en 18 juni 2013.

De arresten van het hof zijn aan dit arrest gehecht (niet opgenomen; *red.*).

2 Het geding in cassatie

Tegen het arrest van het hof van 18 juni 2013 heeft de Gemeente beroep in cassatie ingesteld.

Verweerster heeft voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep ingesteld. De cassatiedagvaarding en de conclusie van antwoord tevens houdende voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep zijn aan dit arrest gehecht (niet opgenomen; *red.*) en maken daarvan deel uit.

Partijen hebben over en weer geconcludeerd tot verwerping van het beroep.

De zaak is voor partijen toegelicht door hun advocaten en voor verweerster mede door mr. R.L. de Graaff.

De conclusie van de Advocaat-Generaal M.H. Wissink strekt tot vernietiging en verwijzing in het principale beroep en tot verwerping in het incidentele cassatieberoep.

3 Uitgangspunten in cassatie

3.1 In cassatie kan van het volgende worden uitgegaan.

- (i) Verweerster, een drukkerijbedrijf, heeft van 1761 tot 1991/1993 bedrijfsactiviteiten uitgevoerd op een complex, gelegen in het oude stadscentrum van Haarlem.
- (ii) Verweerster heeft in 1981 aan de Gemeente een voorkeursrecht van koop ter zake van dit complex verleend.
- (iii) Nadat de raad van de Gemeente tot aankoop had besloten, heeft verweerster op 1 december 1987 het complex geleverd aan de Gemeente voor een bedrag van f 8.275.000.
- (iv) Partijen zijn overeengekomen dat verweerster het complex zou blijven gebruiken en het vervolgens in fasen zou ontruimen. In 1991 is een deel van het complex leeg en ontruimd aan de Gemeente ter beschikking gesteld, in 1993 is het resterende deel van het complex ontruimd.
- (v) Uit onderzoeksrapporten van (onder meer) 1991 en 1992 is gebleken dat de bodem en het grondwater onder het complex ernstig tot zeer ernstig verontreinigd zijn.

(vi) Tussen de Gemeente en het Rijk is een convenant gesloten waarin is vastgelegd dat de Gemeente de vervuilde terreinen in eigen beheer zal saneren, waarbij de kosten van de sanering voor rekening van de Gemeente blijven en dat het Rijk zal bijspringen wanneer die kosten boven het bedrag van f 10.000.000 uitkomen.

3.2 In dit geding heeft de Gemeente zich jegens verweerster met betrekking tot de vervuiling van het complex primair beroepen op wanprestatie, subsidiair op onrechtmatige daad, meer subsidiair op een verborgen gebrek en uiterst subsidiair op dwaling. Zij heeft op die grondslag gevorderd, samengevat, een verklaring voor recht en veroordeling tot vergoeding van de door haar geleden schade, bestaande uit onder meer de kosten van onderzoeken en sanering, op te maken bij staat, althans vermindering van de koopprijs. Voorts heeft de Gemeente op de grondslag van onrechtmatige daad vergoeding gevorderd van de kosten van de bijdragen die zij aan de provincie zal moeten betalen ter zake van onderzoeken en sanering betreffende door verweerster veroorzaakte verontreinigingen van de omliggende terreinen die in eigendom toebehoren aan derden. Op diezelfde grondslag heeft de Gemeente gevorderd dat verweerster zal worden veroordeeld tot vergoeding van de kosten van onderzoeken en sanering betreffende de omliggende terreinen die aan de Gemeente in eigendom toebehoren.

De rechtbank heeft de vorderingen afgewezen.

3.3 In hoger beroep heeft de Gemeente haar eis aangevuld met een vordering betreffende tri-verontreiniging en asbestverontreiniging en daaruit voortvloeiende schade.

Het hof heeft het vonnis van de rechtbank bekrachtigd en het in hoger beroep meer gevorderde afgewezen.

3.4 Het beroep in cassatie is uitsluitend gericht tegen het eindarrest en betreft alleen de afwijzing van de vordering tot vergoeding van kosten van onderzoek en sanering betreffende de omliggende terreinen die aan de Gemeente in eigendom toebehoren. Het hof heeft geoordeeld dat de verontreiniging van die terreinen afkomstig is van het complex (rov. 2.7-2.7.2), dat verweerster daarom onrechtmatig heeft gehandeld jegens de Gemeente als eigenaar van die terreinen (rov. 2.8 en 2.9), maar dat de vordering tot vergoeding van de kosten van onderzoeken en sanering, op te maken bij staat, niet kan worden toegewezen (rov. 2.10). Het hof heeft dit laatste als volgt gemotiveerd:

“2.10 Voor een verwijzing naar een schadestaatprocedure is alleen dan plaats indien aannemelijk is dat de Gemeente als gevolg

van de onrechtmatige daad van verweerster inderdaad enige schade heeft geleden die voor vergoeding in aanmerking komt. In dat kader is van belang dat op grond van artikel 75 van de Wet bodembescherming (Wbb) de ten laste van het Rijk dan wel van de provincie of de gemeente komende kosten van onderzoek van onderzoeksgevallen, van saneringsonderzoek en van sanering kunnen worden verhaald op degene door wiens onrechtmatige daad de bodem is verontreinigd en die jegens enige overheid krachtens burgerlijk recht aansprakelijk is voor de gevolgen daarvan. De thans nog aan de orde zijnde vordering van de gemeente is niet gegrond op artikel 75 Wbb; in de woorden van haar memorie van grieven (p. 39): ‘De gemeente vordert geen kosten van overheidssanering. (...) De gemeente wordt als eigenaar en koper van het vervuilde verweerster terrein door de provincie en de staat verplicht geacht voor eigen rekening de verontreiniging te saneren’. De gemeente heeft ook niet gesteld dat verweerster jegens haar als overheid onrechtmatig heeft gehandeld. De vordering van de gemeente berust op de stelling dat verweerster aansprakelijk is op grond van onrechtmatig handelen jegens de gemeente als eigenaar van de omliggende grond. Niet valt in te zien dat de Gemeente als eigenaar van de omliggende terreinen kosten heeft gemaakt of dient te maken voor onderzoek en sanering van die terreinen, zodat evenmin valt in te zien dat de Gemeente in die hoedanigheid ter zake enige schade lijdt of zal lijden. Voor zover de gemeente schade lijdt als eigenaar van het verweerster-terrein, stuit aansprakelijkheid van verweerster voor die schade af op het exoneratiebeding in de koopovereenkomst tussen verweerster en de gemeente (zie rov. 3.18 van het eerste tussenaarrest).

Nu niet aannemelijk is dat de Gemeente als eigenaar van omliggende terreinen enige schade zal lijden voor kosten van onderzoeken en sanering, kan vorenbedoelde vordering van de Gemeente niet worden toegewezen.”

4 Beoordeling van het middel in het principale beroep

4.1 Het middel klaagt vanuit uiteenlopende invalshoeken dat het oordeel van het hof in rov. 2.10 onjuist, althans onbegrijpelijk is. Naar aanleiding van de klachten wordt het volgende overwogen.

4.2.1 Het hof heeft niet toegelicht waarom naar zijn oordeel ‘niet valt in te zien’ dat de Gemeente als eigenaar kosten zal maken voor on-

derzoek en sanering van haar terreinen. Aldus heeft het onvoldoende inzicht gegeven in zijn gedachtegang. Als uitgangspunt is immers juist aannemelijk dat een grondeigenaar schade zal lijden in verband met onderzoek en sanering indien zijn grond zodanig verontreinigd blijkt dat sanering noodzakelijk is.

4.2.2 Indien het hof zijn oordeel mede heeft gebaseerd op zijn overweging dat gemeenten de kosten van bodemsanering kunnen verhalen op grond van art. 75 Wet bodembescherming, maar de Gemeente haar vordering niet op die bepaling heeft gebaseerd, heeft het miskend dat de regeling van art. 75 Wet bodembescherming onverlet laat dat een overheidslichaam op de grondslag van onrechtmatige daad vergoeding kan vorderen van schade die het in de hoedanigheid van grondeigenaar lijdt wegens kosten van onderzoek en sanering. Mocht het hof ervan zijn uitgegaan dat de Gemeente de kosten waarvan zij vergoeding vordert niet kan maken als grondeigenaar, berust zijn oordeel eveneens op een onjuiste rechtsopvatting.

4.3 Het middel bevat diverse op het bovenstaande gerichte klachten, die derhalve slagen. Het behoeft voor het overige geen behandeling.

5 Beoordeling van het middel in het incidentele beroep

Het middel, dat veronderstelt dat het hof een aantal verweren van verweerster heeft verworpen zonder dit te motiveren, kan wegens gebrek aan feitelijke grondslag niet tot cassatie leiden. Het hof heeft de vordering van de Gemeente reeds afgewezen op de grond dat niet aannemelijk is dat de Gemeente als eigenaar van omliggende terreinen enige schade zal lijden in verband met kosten van onderzoeken en sanering, en is niet toegekomen aan behandeling van de overige verweren van verweerster. Zo nodig dienen deze verweren na verwijzing alsnog te worden beoordeeld.

6 Beslissing

De Hoge Raad:

in het principale beroep:

vernietigt het arrest van het Gerechtshof Amsterdam van 18 juni 2013;

verwijst het geding naar het Gerechtshof Den Haag ter verdere behandeling en beslissing;

veroordeelt verweerster in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van de Gemeente begroot op € 921 aan verschotten en € 2.600 voor salaris;

in het incidentele beroep:

verwerpt het beroep;

veroordeelt de Gemeente in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van verweerster begroot op € 68,07 aan verschotten en € 2.200 voor salaris. [Red. Bij herstelarrrest d.d. 20 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:393, is dit als volgt gewijzigd: "veroordeelt verweerster in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van de Gemeente begroot op € 68,07 aan verschotten en € 2.200 voor salaris."]

Noot

Inleiding

1. Met enige regelmaat dient de Hoge Raad te oordelen of een in de wet voorziene vergoedings- of kostenverhaalsregeling een exclusieve regeling is die zich verzet tegen privaatrechtelijk kostenverhaal buiten het bereik van de betreffende regeling. In het hierboven opgenomen arrest was de vraag of art. 75 Wbb zo'n regeling betreft voor verhaal van kosten van onderzoek en sanering van een ernstig geval van bodemverontreiniging, of dat de gemeente ook buiten het bereik daarvan kan verhalen, in het bijzonder via art. 6:162 BW. Volgens dit arrest is het laatste het geval. Wij bespreken het arrest in het licht van de verhaalsregeling van de Wet bodembescherming, waarvan overigens nog te bezien is wat daarvan overblijft onder de komende Omgevingswet, gaan nader in op de feiten en diverse aspecten van het arrest zelf en plaatsen het kort in het wat bredere kader van de exclusiviteit van vergoedings- of verhaalsregelingen en de relevante leer van de onaanvaardbare doorkruising. In het licht van het 100-jarig bestaan van AB refereren wij ten slotte kort aan het 95-jarig bestaan van AB.

2. *Kostenverhaal Wbb.* De overheid maakt kosten als zij voor eigen rekening bodemonderzoek pleegt of overgaat tot het saneren van gevallen van ernstige bodemverontreiniging. Art. 75 lid 1 Wbb bepaalt dat de Staat de kosten van onderzoek en sanering kan verhalen op degene door wiens onrechtmatige daad de bodemverontreiniging is ontstaan, zulks in lijn met het reeds onder de voorgaande Interimwet bodemsanering gepropageerde adagium 'de vervuiler betaalt'. Ook de gemeente heeft dit verhaalsrecht, wanneer zij deze kosten voor haar rekening heeft genomen of wanneer de Staat niet tot kostenverhaal overgaat.

Art. 75 Wbb vormt een expliciete wettelijke verwijzing naar privaatrechtelijk kostenverhaal door de overheid op degene door wiens onrechtmatige daad de bodemverontreiniging is

ontstaan. Het artikel kan niet als bevoegdheidsverschaffing tot privaatrechtelijk verhaal worden gezien. De publiekrechtelijke rechtspersonen als de Staat, de provincies en de gemeente bezitten op grond van art. 2:1 BW rechtspersoonlijkheid. Reeds daaruit wordt hun algemene bevoegdheid tot privaatrechtelijk handelen afgeleid. Voor het aannemen van de bevoegdheid als zodanig is een artikel als 75 Wbb dus niet nodig. Het beoogt alleen zeker te stellen dat de betreffende overheden zich in de door dat artikel bestreken gevallen tot het privaatrecht kunnen wenden en maakt aldus duidelijk dat de wet zich daartegen niet verzet.

Art. 75 lid 1 Wbb bestrijkt vrijwel uitsluitend verontreinigingen veroorzaakt ná 1 januari 1975. Deze grens volgt uit twee arresten HR 24 april 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0576, NJ 1993/643 en ECLI:NL:HR:1992:AD1660, NJ 1993/644, m.nt. CJHB (*Van Wijngaarden/Staat* en *Staat/Akzo Resins*) en het daarin uitgewerkte relativiteitsvereiste van art. 6:163 BW. De Hoge Raad oordeelde dat het omstreeks 1975 voor degenen die belast waren met het exploiteren van een onderneming, waarbij bodemverontreiniging veroorzaakt kon worden, voldoende duidelijk kon zijn dat de overheid zich niet zou beperken tot het invoeren van strengere regelgeving op dit vlak, maar ook tot saneringsactiviteiten zou kunnen overgaan en daarbij voor saneringskosten zou kunnen komen te staan. Het relativiteitsvereiste bracht aldus met zich, dat vervuilers pas onrechtmatig jegens de (later sanerende) overheid konden handelen vanaf het moment dat zij zich hadden moeten realiseren dat zij door hun bodemvervuilingen het financiële belang van de overheid zouden gaan raken. Voor verontreinigingen van vóór 1975 kan nog wel aan het relativiteitsvereiste ontkomen worden wanneer aan de zware eisen van art. 75 lid 5 Wbb is voldaan: er moet sprake zijn van 'ernstige verwijtbaarheid' aan de zijde van de vervuiler, bijvoorbeeld opzettelijk of bewust roekeloos handelen. Uit de rechtspraak volgt echter dat niet snel aan dit criterium wordt voldaan (zie bijvoorbeeld HR 20 april 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1202, NJ 2001/561, m.nt. CJHB (*Akzo Nobel/Staat*), waarover ook G.A. van der Veen en J.J. Hoekstra, *Jurisprudentie aansprakelijkheid bodemverontreiniging 2005-2008*, TvO 2009, 1).

Het (privaatrechtelijk) kostenverhaal van art. 75 Wbb komt wellicht niet terug in de Omgevingswet, althans als het aan de opsteller van de concept-Aanvullingswet Bodem ligt (zie hierover G.A. van der Veen, *Worden bodem en grondwater de zorgkinderen onder de Omgevingswet?*, TvO 2016, 3 en W.Th. Braams, *De bodem in de Omgevingswet: Het einde of het begin van een tijdperk?*, TGMA 2016, 3). In het licht van de ver-

haalsperikelen bij (met name) verontreinigingen van vóór 1975 is dit niet verwonderlijk. Bovendien heeft de verhalende overheid nog altijd de beschikking over de 'gewone' onrechtmatige daadsactie, tenzij de wet zich daartegen gaat verzetten uiteraard. Wat dat betreft, is interessant om te bezien wat de wetgever met privaatrechtelijk kostenverhaal in de Omgevingswet wenst te gaan regelen. De Memorie van Toelichting bij de inmiddels door de Kamers aanvaarde Omgevingswet bericht dat financiële instrumenten zoals heffingen, maar ook kostenverhaal buiten de grondexploitatie in latere modules ter aanvulling van de Omgevingswet aan de orde zullen komen (*Kamerstukken II*, 33962, 3, p. 55). Wellicht weten wij dus bij een volgend lustrum van de AB op dit punt meer.

3. *Art. 75 Wbb en art. 6:162 BW.* Omdat art. 75 lid 1 Wbb een verwijzing bevat naar aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad, is begrijpelijk dat de vraag opkomt, of ook buiten de door art. 75 Wbb bestreken gevallen een beroep op art. 6:162 BW gedaan kan worden. Het Hof Amsterdam beantwoordde deze vraag reeds ruim tien jaar geleden bevestigend (Hof Amsterdam 16 maart 2006, JM 2007, 70, m.nt. Bos, vgl. ook HR 25 maart 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR7348, NJ 2005/413, m.nt. C.J.H. Brunner). De vordering tot kostenverhaal in die zaak werd gebaseerd op een inbreuk op het eigendomsrecht van een van de vorderende overheden. Het hof oordeelde dat art. 75 niet heeft te gelden als een uitputtende regeling die in de weg staat aan een vordering op basis van een 'gewone' onrechtmatige-daadsactie. Net als bij art. 75 Wbb, was volgens het hof voor de aansprakelijkheid jegens deze overheid van belang de vraag of de vervuiler zich ten tijde van de veroorzaking van de verontreiniging het belang van de overheid, die tot actie zou overgaan en daarbij voor saneringskosten zou komen te staan, had behoren aan te trekken. De datum van 1 januari 1975 leek ook hier maatgevend voor de verhaalbaarheid. In het onderhavige arrest is die datum echter niet aan de orde gekomen, terwijl de feiten in deze zaak suggereren dat de vervuiling ook hier voor een belangrijk deel voor 1975 veroorzaakt is.

4. *Art. 75 Wbb en de feiten in deze zaak.* De kwestie draait om de bodemverontreiniging van het voormalige bedrijfscomplex van drukkerij Joh. Enschedé BV in Haarlem. De gemeente Haarlem heeft dit complex in 1987 gekocht. Enige jaren nadien is de drukkerij gefaseerd ontruimd. In die periode bleek uit onderzoeksrapporten dat de bodem van het bedrijfsterrein en van omliggende percelen ernstig tot zeer ernstig is verontreinigd. De gemeente is vervolgens een procedure gestart om de kosten van bodemsanering op de voorma-

lige eigenaar van het complex te verhalen. Daarbij dient te worden bedacht dat in de koopovereenkomst tussen de gemeente en deze voormalige eigenaar een exoneratieclausule was opgenomen. Hierdoor kon de gemeente de kosten niet meer op 'verkoper' Enschedé verhalen. De gemeente was echter ook eigenaar van de omliggende gronden en poogde (ook) de kosten op Enschedé te verhalen in zijn hoedanigheid van 'buurman'. Daarvoor was blijkbaar (al dan niet bewust) afgezien van een sluitende contractuele regeling, zodat het arrest met de wijsheid van achteraf 'goed' kan fungeren in onderwijs over contracten inzake bodemvervuiling.

Wat van dat laatste verder ook zij, de rechtbank en het hof (Amsterdam) hebben de vorderingen van de gemeente afgewezen. Het hof overwoog onder meer dat voor schadevergoeding alleen plaats zou zijn indien aannemelijk was dat de gemeente als gevolg van de onrechtmatige daad inderdaad enige schade heeft geleden die voor vergoeding in aanmerking komt. In dat kader achtte het hof van belang dat op grond van art. 75 Wbb de ten laste van de gemeente komende kosten van onderzoek sanering kunnen worden verhaald op degene door wiens onrechtmatige daad de bodem is verontreinigd.

De Hoge Raad maakt op dit punt korte metten met het hofarrest. Daartoe overweegt de Hoge Raad – zonder expliciete referentie aan de in de inleiding genoemde doorkruisingsleer – dat het hof niet heeft toegelicht waarom naar zijn oordeel 'niet valt in te zien' dat de gemeente als eigenaar kosten zal maken voor onderzoek en sanering van haar terreinen en dat het hof aldus onvoldoende inzicht in haar gedachtegang heeft gegeven. Volgens de Hoge Raad is als uitgangspunt juist aannemelijk dat een grondeigenaar schade zal lijden in verband met onderzoek en sanering indien zijn grond zodanig verontreinigd blijkt dat sanering noodzakelijk is (zie r.o. 4.2.1). De Hoge Raad voegt daar aan toe dat indien het hof zijn oordeel mede heeft gebaseerd op zijn overweging dat gemeenten de kosten van onderzoek en sanering kunnen verhalen op grond van art. 75 lid 1 Wbb, het hof heeft miskend dat die bepaling onverlet laat dat de overheid (ook) op de grondslag van onrechtmatige daad vergoeding kan vorderen van schade die het in de hoedanigheid van grondeigenaar lijdt wegens kosten van onderzoek en sanering (zie r.o. 4.2.2).

De kostenverhaalsregeling van art. 75 Wbb is in de ogen van de Hoge Raad dus geen exclusieve regeling. Twee wegen staan de overheid in dat licht tot haar beschikking als eigenaar van verontreinigde grond, die kosten van onderzoek en sanering wenst te verhalen op de veroorzakende 'buurman', het 'specifieke' art. 75 Wbb dat als

achtergrond de maatschappelijke zorgvuldigheid heeft, én het 'generieke' art. 6:162 BW dat in dit geval dient ter bescherming van het eigendomsrecht van de gemeente.

5. *Kostenverhaal en de datum van 1 januari 1975.* Het is voor ons nog wel de vraag of ook bij de toepassing van art. 6:162 BW het relativiteitsvereiste met zich brengt dat de veroorzaker zich ten tijde van de veroorzaking van de verontreiniging het belang van de overheid, die tot actie zou overgaan en daarbij voor saneringskosten zou komen te staan, had behoren aan te trekken. Die vraag is relevant omdat het aannemelijk is dat een groot deel van de verontreiniging is ontstaan vóór 1975. In het reeds gememoreerde arrest van 16 maart 2006 achtte het Amsterdamse Hof het relativiteitsvereiste en de daaruit volgende datum van 1 januari 1975 ook van toepassing op de eigenaar die ter bescherming van zijn eigendom opkwam. Het valt naar onze indruk echter ook wel te betogen dat voor een vervuiler al eerder voorzienbaar is of was dat aangrenzende (overheids) eigenaren voor saneringskosten van hun eigendommen zouden kunnen komen te staan, dan dat de overheid zich ook buiten de bescherming van eigendommen saneringsbelangen zou gaan aantrekken. Ook bij de derde onrechtmatigheidsgrond, de strijd met een wettelijk voorschrift, is niet vanzelfsprekend dat het relativiteitsvereiste moet leiden tot een of dezelfde datum, zodat ook in zoverre 1 januari 1975 niet maatgevend hoeft te zijn. Korthedshalve verwijzen wij verder naar HR 30 september 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1462 en in het bijzonder naar de noot van C.J.H. Brunner in NJ 1996/198 (*Staat/Fasson*).

Evenmin lijkt 1 januari 1975 de norm voor private eigenaren te moeten zijn. Dat kostenverhaal op basis van de 'gewone' onrechtmatige daadsactie mogelijk is, geldt in principe ook voor de particuliere grondeigenaar die zich geconfronteerd ziet met kosten van onderzoek en sanering en deze wenst te verhalen op de veroorzakende buurman (en vanzelfsprekend niet het instrument van art. 75 Wbb tot zijn beschikking heeft). De jurisprudentie van de laatste jaren biedt hoop voor grondeigenaren die schadevergoeding vorderen bij verontreiniging afkomstig van naastgelegen grond of die zich wapenen tegen (mobiele) verontreiniging afkomstig van een naburig perceel (zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 15 januari 2014 (zaaknummer HA ZA 08-4264)). In die jurisprudentie wordt de 'takkenjurisprudentie' van de Hoge Raad toegepast (HR 7 mei 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4377, NJ 1983/478, m.nt. C.J.H. Brunner (*Trechsel/Laméris*) en HR 4 november 1988, ECLI:NL:HR:1988:AB8922, NJ 1989/854, m.nt. C.J.H. Brunner (*Schols/Heijnen*)), waarin een soort bezittersaansprakelijkheid op de eigenaar

van een (roerende) zaak wordt gelegd. Wij zien niet waarom de op de overheid gerichte datum van 1 januari 1975 ook in zulke zaken tegen particuliere benadeelden zou kunnen worden ingeroepen.

6. *Exclusiviteit van vergoedings- of verhaalsregelingen.* Het bovenstaande arrest toont dat in het publiekrecht opgenomen verwijzingen naar vergoedings- of verhaalsregelingen, of in het publiekrecht zelf geregelde figuren, niet snel in de weg staan aan ander privaatrechtelijk verhaal.

Wanneer in het publiekrecht een verwijzing naar een privaatrechtelijke verhaalsmogelijkheid is opgenomen, is aannemelijk dat privaatrechtelijk verhaal daarbuiten ook is toegestaan. Dat blijkt bijvoorbeeld uit dit arrest en HR 10 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1836, AB 2016/114, m.nt. A.H.J. Hofman en G.A. van der Veen, NJ 2015/441, m.nt. K.F. Haak (*Qubio*).

Wanneer in het publiekrecht geen regeling is opgenomen, is de vraag of de publiekrechtelijke regeling op onaanvaardbare wijze wordt doorkruist, wat lastiger. Dat blijkt niet snel het geval. Zie bijvoorbeeld HR 12 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3594, AB 2015/264, m.nt. A.H.J. Hofman en G.A. van der Veen, NJ 2015/366, m.nt. S.D. Lindenbergh (*Achmea/Staat*). De Hoge Raad oordeelde dat bestuurders van voertuigen tot zorgvuldig rijgedrag verplicht zijn tegenover het openbaar lichaam dat belast is met het beheer en het onderhoud van de weg, en zij zijn daarom jegens dit lichaam, als dit door hun onzorgvuldig rijgedrag wordt genoopt tot het treffen van maatregelen ter uitoefening van zijn beheers- of onderhoudstaak, aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende kosten. Verhaal van kosten op deze grondslag, hetzij op grond van art. 185 WvW, hetzij op grond van art. 6:162 BW, levert geen doorkruising op van de Wegenwet, aldus de Hoge Raad.

Dit was anders in het klassieke *Brandweerkosten* arrest voor de kosten die werden gemaakt ter uitvoering van de in art. 1 lid 4 Brandww 1985 omschreven taak van de brandweer (HR 11 december 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0788, AB 1993/301, m.nt. G.A. van der Veen, NJ 1994/639, m.nt. M. Scheltema (*Vlissingen/Rize K*)). De wetgever had bij het opstellen van de Brandweernet 1985 geoordeeld dat publiekrechtelijk verhaal van die kosten niet mogelijk zou zijn (maar dat was niet in de wet zelf terug te vinden). De dreiging van publiekrechtelijk kostenverhaal zou een drempel kunnen opwerpen tegen het (tijdig) inroepen van de hulp van de brandweer. Die drempel zou ook bestaan wanneer alsnog privaatrechtelijk kostenverhaal mogelijk zou zijn. Die weg achtte de Hoge Raad derhalve (ook) niet mogelijk. In het arrest *Achmea/Staat* gold dit 'drempel-

argument' niet. Dat het *Brandweerkosten* arrest beperkt moet worden geïnterpreteerd, heeft de Hoge Raad bevestigd in HR 24 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1278, AB 2016/394, m.nt. P.J. Huisman, JB 2016/144, m.nt. L.J.M. Timmermans (*Apache*). Een aantal gemeenten had als gevolg van een ongeval met een defensiehelikopter kosten moeten maken ter bestrijding van de stroomstoring die door het ongeval was ontstaan. De Staat meende dat het gemeentelijk kostenverhaal een onaanvaardbare doorkruising vormde van de Wet rampen en zware ongevallen en enige andere publiekrechtelijke regelingen en de Hoge Raad oordeelde dat dat niet het geval was.

7. *100 jaar AB.* Op de valreep van het 100-jarige bestaan van de AB, blikken wij nog terug op een arrest uit 2011. Ook in dat jaar kwam een vraag naar de toelaatbaarheid van privaatrechtelijk kostenverhaal in het licht van de leer van de onaanvaardbare doorkruising aan de orde. In HR 25 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP2310, AB 2011/223, m.nt. G.A. van der Veen, NJ 2011/139 (*Verkiezingsfraudeur*) ging het om privaatrechtelijk kostenverhaal vanwege het uitschrijven van nieuwe verkiezingen na verkiezingsfraude. Volgens de Hoge Raad werd geen publiekrechtelijke regeling op onaanvaardbare wijze door dat kostenverhaal doorkruist. Ook dat arrest toont dus dat privaatrechtelijk kostenverhaal in de regel toegestaan is. Ten tijde van die annotatie werden de gemoederen echter meer bezig gehouden door een regeringsvoornemen tot verhoging van de griffierechten. Gevreesd werd dat het toenmalige voorstel tot invoering van een kostendekkend griffiestelsel (*Kamerstukken II 2010/11, 31753*) tot vertraging van de rechtsontwikkeling zou kunnen leiden en dus tot een wat sober eeuwfeest voor de AB in 2016. Het eeuwfeest is echter juist zeer geslaagd, mede omdat de rechtspraak mooie uitspraken heeft opgeleverd en de auteurs fraaie annotaties hebben geschreven. Het kan niet anders, dan dat de intrekking van het voornemen tot verhoging van de griffierechten daaraan heeft bijgedragen.

8. *Herstel arrest.* De Hoge Raad heeft nog een herstel arrest gewezen op HR 20 februari 2015, NJ 2015/113). In het oorspronkelijke arrest was de gemeente abusievelijk in de kosten van het geding in cassatie, althans het incidentele beroep, veroordeeld.

J.J. Hoekstra en G.A. van der Veen